

EEN GESCHIEDENIS VAN
VROUWEN
HAAT &
MACHISMO
JAN
VAN DEN
BERGHE

BORGERHOFF
& LAMBERIGTS

WOORD VOORAF

Het lijkt een eeuwigheid geleden. Toen VU-volksvertegenwoordigster Nelly Maes in 1972 protesteerde omdat ze voor een stemming in het parlement door Kamervoorzitter Achiel Van Acker werd afgeroepen onder de naam van haar man – Vandereecken – reageerde de socialistische vakbondsleider Louis Major met de legendarische uitspraak: ‘Wijven moeten niet zoveel complimenten maken.’ Dat werd toen als een weinig subtiel staaltje van kazernehumor beschouwd. Eerder al had Major tijdens een debat over onrechtvaardige loonverschillen tussen mannen en vrouwen gereageerd met de oneliner: ‘Alle mannen liggen bovenaan, alle vrouwen liggen onderaan!’

Vandaag zou Major met dat soort seksistische beschouwingen niet zo makkelijk weggkomen. Minister van Pensioenen Jan Jambon (N-VA) kan erover meespreken. Zijn bedenking dat vrouwen zich ‘moeten aanpassen’ (versta: meer werken) in het kader van de nieuwe pensioenhervorming lokte een tsunami van verontwaardigde reacties uit. De Wetstraat daverde. Er is niet veel nodig om over dat onderwerp een stellingenoorlog of een oorlog *tout court* te ontketenen.

In februari 2026 kwam ook gewezen tv-presentator Bart Schols in zwaar weer terecht toen hij in *De Afspraak* een gesprek over vrouwenonveiligheid aanging met de Nederlandse actrice Soundos El Ahmadi. Zij benadrukte dat vrouwen voortdurend risico lopen. Hij stelde vragen die volgens haar het probleem in twijfel trokken. Dat leidde tot een scherpe confrontatie. Soundos verweet Schols de kwestie te minimaliseren en zei dat hij ‘even stil’ moest zijn. De aanvaring ging viral en leidde tot publieke debatten. Schols reageerde later op Instagram dat hij inziet dat ‘je je als witte man niet zomaar in elke discussie kan mengen’. Nabeschouwing van Soundos in *Humo*, enkele weken na de clash:

‘Vrouwen zijn er gewoon klaar mee dat onze realiteit altijd bij voorbaat in twijfel wordt getrokken. Vooral omdat de wereld de laatste tijd weer een stuk conservatiever is geworden: de wereldwijde vrouwenhaat is intens. Mannen willen beslissen wat wij met ons lijf doen omdat ze onze gedachten niet kunnen besturen... Ik heb veel mannelijke comedians gezien die op het podium bij wijze van grap liepen te zeiken over hun vrouw. “Wat is ze lelijk geworden.” “Sinds de kinderen is haar lichaam niet meer wat het geweest is.” “Vrouwen kunnen niet parkeren.” Enzovoort. “Alle mannen zijn dom” is dus mijn versie daarvan.’

‘Er zijn twee soorten vrouwen: godinnen en voetmatten’

Eeuwenlang zijn vrouwen op een andere manier beoordeeld en behandeld dan mannen omdat zij ‘anders’ waren, en op grond daarvan een andere rol in de samenleving kregen. Men spreekt over ‘grote’ mannen, zelden over ‘grote’ vrouwen. Het zogenaamde ‘zwakke geslacht’ en de historiografie lijken elkaar moeilijk te vinden. ‘Heldinnen’ uit de wereld van kunst, politiek, literatuur, mode, religie, wetenschap, sport en industrie blijven meestal in de marge van de grote mannengeschiedenis of worden totaal genegeerd. Er helpt geen lievemoederen aan: als het over vrouwen gaat, gaat het doorgaans meer over de omvang van hun borsten dan over de inhoud van hun hersenen; vaker over hun talent om met epileptisch heupgewiegl de man te verleiden, dan over hun begaafdheid om te schilderen, te schrijven, wetenschappelijk onderzoek te doen of politiek te bedrijven.

Tot in een recent verleden stonden vrouwen in de maatschappelijke rangorde dicht bij het dier dan bij de mens. Hun status was die van een circuspaard dat – al naargelang het humeur van de dompteur – getrakteerd werd op een suikerklontje of zweepgeknal. Ze mochten niets. Niet studeren, geen betaald werk doen, niet stemmen. Hun belangrijkste recht was het aanrecht, hun universum dat van de wasknijper en het zeepsop. Van moeder

op dochter werden ze geprogrammeerd om een figuratief bloemstuk te zijn tussen de potten en pannen en zich in onderdanig stilzwijgen bezig te houden met brei, naai- of borduurwerk. Hun bestaan bleef beperkt tot de drie K’s: Kerk, kinderen en keuken. Tussen de lakens hadden ze zich te schikken naar de grillen van hun heer en meester. Zij dienden – in de woorden van schrijfster Virginia Woolf – ‘al die eeuwen als spiegel met de magische en verrukkelijke macht om het beeld van de man twee keer zo groot als het werkelijke formaat te reflecteren’.

Hedendaagse feministen van de harde lijn schilderen mannen af als gefrustreerde Napoleons op plateauezolen van eigendunk, waardeloze stukken vlees aan het einde van een penis, overgeleverd aan hun hormonale opstoten, niet in staat weerstand te bieden wanneer zich een gelegenheid tot bijslaap aandient. Eeuwenlang hebben mannen soortgelijke en nog veel grovere hatelijkheden over vrouwen geventileerd. ‘Voor de seksisten zijn wij een ding rondom een holte,’ zei de Nederlandse feministe Joke Kool-Smit: ‘Een holte voor de vrucht of voor de penis, een spleet op poten... De oudere seksisten zien ons als de toekomstige, echte of gemankeerde moeder, de jongere als lustobject.’

Denkers, wetenschappers, politici, godsgeleerden en kunstenaars hebben zich sinds mensenheugenis beijverd om de minderwaardigheid van de vrouw in de verf te zetten. Veel uitspraken vinden hun oorsprong in gekwetste ijdelheid, afgewezen avances of kinderachtige reflexen. Soms is het een kwestie van tijdgeest, slechte opvoeding, cholerisch temperament, te veel maagzuur of te weinig testosteron. In het beste geval gaat het om boutades, zoals bij de acteur W.C. Fields: ‘Vrouwen zijn voor mij als olifanten: ik kijk er graag naar, maar ik zou er niet graag een in huis hebben.’ Of Jean Cocteau: ‘Wat is erger dan een vrouw? Twee vrouwen.’ Vaak maakt de ironie echter plaats voor misogynie boosaardigheid, zoals bij Clemens van Alexandrië: ‘Iedere vrouw zou moeten blozen van schaamte bij de gedachte dat zij een vrouw is.’ Of vrouwengek-vrouwenhater Pablo Picasso: ‘Er

zijn twee soorten vrouwen: godinnen en voetvegen' – een groteske infantiliteit van een oude man.

Zoals de meeste mannen heb ik me af en toe laten verleiden tot vrouwonvriendelijke uitspraken. Ik kan ook lachen om seksistische onbetamelijkheden die geestig geformuleerd zijn. Voor een goed begrip: ik sta er niet achter. Om het met de Hongaarse actrice Zsa Zsa Gabor te zeggen: '*Macho doesn't mean mucho.*' Aan vrouwen heb ik al het goede in mijn leven te danken. De momenten van extase, esthetisch genot, culinaire of andere verrukkingen en een zachte schouder in tijden van wanhoop. Ik hoop dat ze – voor het keteltje met mijn as wordt uitgestrooid – mijn avondrood nog een gouden randje geven. De Dood zie ik trouwens niet als een Magere Hein, maar als een fraai tot wasdom gekomen blondine, die me aan haar boezem begeleidt van de kleine naar de grote dood.

Een geschiedenis van vrouwenhaat en machismo is mijn derde boek over vrouwen. Tijdens de voorbereiding van de vorige twee, *Glorieuze wijven en duivelinnen* en *Vergeten vrouwen*, botste ik in alle domeinen van de samenleving – ook bij mannen van wie ik het nooit had gedacht – op bijtend antivrouwgebral. Voor ik het besepte, had ik – mede dankzij de tips van vriendinnen en vrienden – een explosief arsenaal van misogynie beschimpingen, bespottingen, strafpreken, scheldwoorden, beledigingen en vervloekingen verzameld. Die vormen het vertrekpunt voor het huidige boek: een kroniek van dertig eeuwen vrouwonvriendelijk gedrag in al zijn vormen (machismo, seksisme, antifeminisme, misogynie), een mozaïek van sterke verhalen, citaten en portretten.

Veel blijft helaas onbesproken. Ik besef dat ik niet alle thema's en personages behandel en dat het aanbod een arbitraire keuze is die gemakkelijk door een andere vervangen kan worden. Ik heb me toegespitst op bijzondere gevallen en gezocht naar tegenspraak en contrasten. Ik heb ook niet kunnen weerstaan aan

de verleiding om het beladen thema hier en daar te verluchtigen met anekdotische uitweidingen en verwijzingen naar opmerkelijke figuren of situaties in binnen- en buitenland.

Jan van den Berghe

I.

‘Ik wil meer boze, schreeuwerige feministen’

Na vier feministische golven is de samenleving behoorlijk door elkaar geschud. De eerste golf – eind 19e tot begin 20e eeuw – legt de focus op wettelijke gelijkheid, vooral het stemrecht voor vrouwen. Activisten zoals de suffragettes voeren massaal actie om vrouwen een politieke stem te geven. Het is een beweging die vooral door witte vrouwen uit de middenklasse wordt gedragen. De tweede golf – jaren 60 tot 80 – breidt de strijd uit naar het privéleven: baas in eigen buik, seksuele bevrijding, gelijke kansen op de arbeidsmarkt en het doorbreken van traditionele rolpatronen. De derde golf – jaren 90 tot vroege jaren 2000 – legt de nadruk op diversiteit en individualiteit. De vierde golf – vanaf ca. 2010 – is sterk verbonden met digitaal activisme. Online campagnes zoals *#MeToo* brengen seksueel geweld en machtsmisbruik wereldwijd onder de aandacht. De toon is directer, gericht op het blootleggen van structurele ongelijkheid. Elke golf bouwt voort op de vorige, maar legt nieuwe problemen bloot.

De structurele discriminatie is in België intussen op zowat alle terreinen uit de wetboeken verdwenen. Vrouwen hebben stemrecht, ze kunnen uit werken gaan, een bankrekening openen, abortus is niet meer onwettelijk. Er zijn crèches, er bestaan vluchthuizen en de nieuwe man helpt zelfs af en toe met de afwas of het verversen van de luiers. Toch vinden feministen het – terecht – te vroeg om de strijdbijl te begraven. Ze verwijzen daarbij naar de loonkloof, het glazen plafond, geweld binnen het gezin, genitale mutilatie bij migrantenvrouwen, de culturele of religieus gemotiveerde achterstelling bij moslima's, seksuele intimidatie op de werkvloer, digitale haatmail, de kwalijke invloed van halve zolen als Andrew Tate op de jeugd – allemaal maatschappelijke

vraagstukken die nog altijd geen afdoend antwoord hebben, niet in België en al helemaal niet in de wereld.

‘Veel mensen voelen het feminisme aan als vergiftigd, maar voor mij is het dat niet,’ zegt Uschi Cop, auteur van *Dodeman*, een gelaagde thriller over feminisme, femicide, macht en verzet. ‘Zeker niet in deze tijd waarin de vrouwonvriendelijkheid van influencers en *incels* van de schermen spat. Feminisme gaat over rechtvaardigheid en gelijkwaardigheid. Als we kijken naar alle statistieken over geweld en ongelijkheid denk ik dat het woord “feminisme” nog erg nodig is. Het zou wel fijn zijn mocht het woord ooit overbodig worden en we het dus over iets helemaal anders kunnen hebben... Vrouwen deinzen er soms voor terug om breder te gaan dan hun eigen ervaring; simpelweg omdat er van hen minder gepikt wordt.’

De Nederlandse zangeres Merol, bekend van haar succesnummer ‘Hou je bek en bef me’, houdt in *DM Magazine* een betoog voor meer boze feministen: ‘In een wereld waarin vrouwen hun rimpels wegwerken met Botox pleit ik voor meer uitgesproken boosheid. Feminisme wordt tot op zekere hoogte getolereerd. Zolang het woord maar zachtaardig verkondigd wordt en het liefst door een vrouw met geschoren oksels. Vergeet het. Ik wil meer boze, schreeuwerige feministen. Wanneer er vroeger een vrouwonvriendelijke opmerking gemaakt werd, incasseerde ik die. Ik heb heel veel seksisme en misplaatste piemeltoppen weggelachen. Nu is het tijd om het beest in mij los te laten.’

Elk jaar worden miljoenen vrouwen het slachtoffer van geweld, mensensmokkel en prostitutie. De gemiddelde leeftijd waarop meisjes in de sekshandel terechtkomen is 12 tot 14 jaar. Huiselijk geweld is de grootste oorzaak van verwondingen en dood bij vrouwen. Van de 1,5 miljard armen die met minder dan €1 per dag moeten rondkomen, is 70% vrouw. Van de volwassen analfabeten is 66% vrouw. Van de niet schoolgaande kinderen is 57% een meisje. Verkrachting is een oorlogswapen. Uit een studie van JUMP, een Europese organisatie voor gendergelijkheid, blijkt

dat 98% van de vrouwen seksisme heeft meegemaakt. Volgens hetzelfde onderzoek vinden twee op drie vrouwen dat seksisme even vaak voorkomt als vroeger of zelfs toeneemt. Vooral jonge vrouwen zien het als een ernstig maatschappelijk probleem.

‘Je kunt een vrouw niet als gelijke behandelen zonder haar slaaf te worden’

In een van haar pamfletten schrijft Hannah Arendt: ‘Voor antisemitisme is men alleen nog op de maan veilig.’ Vervang antisemitisme door seksisme, en je krijgt een treffend beeld van de hedendaagse toestand. Vrouwen worden nog steeds geconfronteerd met ongelijkheid, sociale verwachtingen en dubbele standaarden. Ondanks meer bewustzijn sinds #MeToo blijven seksistische opmerkingen, grappen en – al dan niet subtiele – vormen van minachting sterk ingeburgerd. Een extreem voorbeeld van grensverleggende grofheid is de Limburgse plastisch chirurg Jeff Hoeyberghs die tijdens een lezing voor het Katholiek Vlaams Hoogstudentenverbond (KVHV) tekeergaat als een dolgedraaide middeleeuwse haatpredikant: ‘Vrouwen willen wel de privileges van de mannelijke bescherming en geld, maar ze willen wel niet meer hun benen opendoen.’ Hij vergelijkt vrouwen – ‘wijven’ – met honden: ‘Gij weet niet hoe vuil een wijf is. Hebt gij al eens een hond in huis gehad? Awel, voor wat een wijf vuilmaakt, moet ge vijf honden in huis hebben. Da bijt u voor minder geld kapot.’

Volgens hem kun je ‘een vrouw niet als gelijke behandelen zonder haar slaaf te worden’. En ook: ‘Hulp zoeken bij een wijf... Weet je hoe wij [die mannen] noemen? Jeanetten.’ Hoeyberghs pretendeert dat vrouwen louter geleid worden door emoties en dus ongeschikt zijn voor de wetenschap. De internationaal gerenommeerde molecuulair bioloog Christine Van Broeckhoven noemt hij ‘een halfwassen wetenschapster, een schoon voorbeeld van hoe het misloopt’. Op het elan van zijn hatelijkheden taxeert hij kinderen van alleenstaande moeders als ‘uitschot’: ‘Daarmee

zitten de gevangenen, de psychiatrische instellingen en de afkickcentra vol.’ Beelden van de lezing worden online geplaatst en er lopen honderden klachten binnen bij Gelijkekansencentrum Unia en het Instituut voor Gelijkheid van Vrouwen en Mannen, dat Hoeyberghs voor de rechtbank daagt. Na veel juridisch gehakketak wordt hij veroordeeld voor de belediging van professor Van Broeckhoven, de typering van kinderen van alleenstaande moeders als ‘uitschot’ en de vergelijking van vrouwen met honden. Hij komt er vanaf met een boete van duizend euro. Ondanks de milde straf is hij allesbehalve tevreden en gaat in cassatie. Eind september 2023 verwerpt het hof het beroep. Daarmee zijn alle rechtsmiddelen uitgeput en valt het doek over deze onverkwikkelijke affaire, maar helaas niet over vrouwenhaat.

‘Ik ben een vrouwenhater en ben daar trots op’

In de Netflix-documentaire *Inside The Manosphere* (2026) toont Louis Theroux hoe influencers zoals Andrew Tate miljoenen mensen bereiken met een oerconservatief manbeeld en vrouwvijandig gedachtegoed. ‘Ik ben de baas, jij bent mijn ondergeschikte. Ik bepaal wanneer ik mijn lul in jou wil steken,’ zegt een van de geïnterviewden in de stijl van zijn goeroe.

Met oneliners zoals ‘Ik ben misogyn en daar ben ik trots op’ en ‘Vrouwen zijn lui en incompetent’ heeft voormalig kickbokser Andrew Tate zichzelf op de wereldkaart gezet. Zijn succes op de sociale media – de digitale versie van de schandpaal – hangt samen met de opkomst van de *manosphere*, een online subcultuur waarin mannelijkheid wordt voorgesteld als bedreigd en waarin uiteenlopende groepen elkaar vinden, van conservatieve stemmen tot zogenaamde *incels* – celibataire mannen die (onvrijwillig) geen seks of relatie hebben. Voor dergelijke slapjanussen werpt Tate zich op als leermeester. Hij presenteert de samenleving als een arena waarin mannen als gladiatoren moeten vechten voor status en controle. Wie niet succesvol is, heeft niet hard genoeg

gewerkt. Rijkdom en status gelden als bewijs van superioriteit. Dat beeld sluit aan bij Tates eigen opvoeding, waarin zijn vader hem heeft geleerd dat ‘een man nooit concessies doet’ en vrouwen onderdanig moeten zijn.

Behalve met zijn seksistische uitspraken blijft Tate in het nieuws met rechtszaken. In Bulgarije en het Verenigd Koninkrijk lopen sinds 2022 dossiers met beschuldigingen van mensenhandel, verkrachting, seksuele uitbuiting, kindermisbruik en deelname aan criminele organisaties. Andrew Tate en zijn broer Tristan zijn eind juli 2026 in Miami opgepakt door de Amerikaanse opsporingsdienst. Zij zullen zich moeten verantwoorden voor een Britse rechtbank voor 21 oude en 38 nieuwe aanklachten. De broers ontkennen alles. Andrew houdt vol dat hij het slachtoffer is van een complot. Alles wat over hem en Tristan verteld wordt, doet hij af als ‘grove verzinsels’. Zijn fans blijven hem steunen. Voor hen is hij inderdaad een ‘slachtoffer van het systeem’.

De invloed van Tate & Co reikt jammer genoeg verder dan de sociale media. Neerbuigende opvattingen over vrouwen dragen bij tot een cultuur waarin misogynie ideeën genormaliseerd raken. Vlaamse leerkrachten krijgen geregeld standpunten te horen zoals ‘Vrouwen hebben leiding nodig’ of ‘Feministen zijn hoeren’. Wanneer ze proberen hun leerlingen op andere gedachten te brengen, heeft dat lang niet altijd het verwachte resultaat. ‘Op sociale media en van hun vrienden krijgen jongeren de hele tijd ongenueanceerde standpunten te horen. Ik denk dat we zwaar onderschatten wat er onder tieners allemaal wordt verteld,’ zegt leerkracht gedragswetenschap Silke Pardoës in een interview met *Knack*. ‘De school is soms nog de enige plek waar ruimte is voor duiding en nuance. Dat is ook veel relevanter dan alleen maar kennis in onze leerlingen pompen.’

Sommige jongens denken dat ze grove uitspraken moeten doen om een echte man te zijn. Ze stimuleren elkaar om hatelijke opmerkingen te maken over vrouwen en vinden empathie iets voor mietjes. Er zijn zelfs jongens die weigeren om hun leerkracht

te gehoorzamen omdat ze een vrouw is. Onderwijzeres Laura Frank: ‘Ik heb ooit een zevenjarige in mijn klas gehad die zei: “Ik ben een man en dus moet jij naar mij luisteren want jij bent een vrouw.” Daar was ik toch even niet goed van.’

Dat het gedachtegoed van de *manosphere* stilaan mainstream wordt, blijkt ook uit een onderzoek van het Europees Instituut voor Gendergelijkheid bij 26.000 bevroegden. Steeds meer jonge mannen houden er vrouwenonvriendelijke ideeën op na en vinden geweld tegen vrouwen aanvaardbaar. De huidige opkomst van de *manosphere* en figuren als Andrew Tate laat zien hoe oud het patroon werkelijk is: een nieuwe verpakking van een eeuwenlange vrouwenhaat die telkens weer opduikt wanneer maatschappelijke onzekerheid vraagt om een makkelijke vijand.

2.

De godin wordt gedegradeerd tot huissloof

Van in de oudheid koketteren mannen met het waanbeeld dat zij van nature verstandiger, rationeler en sterker zijn dan vrouwen. Die potsierlijke eigendunk ‘rechtvaardigt’ gedurende eeuwen de uitsluiting van vrouwen uit belangrijke functies.

In de matriarchale samenlevingen van de oertijd wordt de vrouw als een zinnebeeld van vruchtbaarheid en scheppingskracht aanbeden. Voor de primitieve man is zij een mysterie. Haar lichaam is een labyrint waarin hij als kleine zelfstandige zaadleverancier verdwaalt. Hij is zo gebiologeerd door haar magische buik die zwelt en leven uitspuwt dat hij haar associeert met het goddelijke. Tot het einde van de nieuwe steentijd vereren de volkeren van Europa en het Midden-Oosten een godin-moeder, een icoon met zowel moederlijke als erotische aspecten. Ze is verantwoordelijk voor alles wat groeit en bloeit. Ze is – zoals de Franse schilder Gustave Courbet haar vele eeuwen later schildert in *L'origine du monde* – de oorsprong van het leven. Bij archeologische opgravingen zijn zo’n 250 steengravures en beelden van de godin-moeder gevonden. Een bekend voorbeeld is het figuurtje van de Venus van Willendorf uit Oostenrijk, een weelderig geschapen dame met een cupmaat uit de laatste letters van het alfabet die bij de hedendaagse Weight Watchers als een problematisch geval zou worden beschouwd.

‘Het onbenul van de steentijdmannen was over de hele linie niet anders dan verschrikkelijk te noemen,’ schrijft Günter Grass in *De bot*. ‘Ze handelden, als zij al handelden, alleen maar vanuit een bang gevoel. Klagerige, kouwelijke knuffeldieren als ze waren, wilden zij zich vooral geborgen voelen. Het was geen kunst voor de vrouwen hun steentijdmannen onnozel te houden. Om een voorbeeld te noemen: de dames wisten op zijn laatst sinds zij

begonnen kuddes te houden, dat het dragen en baren van elandkalfjes, jonge zwijnen en dus ook van kinderen geen zaak was van de elanden, evers en vrouwen alleen, maar dat daarvoor ook iets meer nodig was: het bevruchtende zaad van een verwekker, van de man, van de stier, de beer enzovoort. Alleen, de dames hielden die wetenschap heel slim voor zich, spraken zelfs met geen stom woord hun mond voorbij, negeerden het recht vader te zijn en wilden de mannen, zogenaamd uit bezorgdheid, niet op de hoogte brengen. Zo bleven zij voor duizenden jaren in schijnbare geborgenheid onmondig. Volgens de hedendaagse manier van spreken zou je kunnen zeggen: de dames heersten door informatievoorsprong.’

Hun status begint te dalen tussen 3000 en 1000 voor Christus, afhankelijk van de regio. Dit gebeurt door een combinatie van ingrijpende veranderingen. Het kantelpunt komt er met de overgang van jacht naar landbouw. De jager vestigt zich als boer-eigenaar, de vrouw wordt een ja-knikkend huissloofje met een vrijwel permanent gevulde baarmoeder. Samenlevingen die oorlog voeren, worden geleid door mannen die daardoor politieke en religieuze macht krijgen. Met het bezit van landbouwgrond en vee wordt afstamming via de vader belangrijk. Mannen willen zekerheid dat hun kinderen écht hun kinderen zijn – met controle over de seksualiteit van vrouwen tot gevolg. Hun bewegingsvrijheid neemt af en de patriarchale structuren worden sterker.

Een Bijbelse ballerina met zeven sluiers

De cultus van mannelijke goden – hemelvaderen, dondergoden en krijgsgoden – doet zijn intrede en de fallocratie begint aan een opmars. In godsdiensten met Bijbelse inspiratie wordt de vrouw als godin, priesteres en oermoeder vervangen door de man als god, priester en vader. Voortaan zal zij, tot in de moderne tijd, balanceren tussen verachting en verering, tussen verkettering